

УДК 330.552: 351.862.6

Миколайчук Н.С.*доктор економічних наук, професор,
директор центру післядипломної освіти
Херсонського національного технічного університету***Миколайчук М.М.***доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри економічної та фінансової політики
Одеського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА КРАЇНИ І РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

ECONOMIC SAFETY OF THE COUNTRY AND DEVELOPMENT OF THE DOMESTIC MARKET FOR LIGHT INDUSTRY PRODUCTION

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто вплив на економічну безпеку країни наповнення внутрішнього ринку продукцією легкої промисловості власного виробництва. Охарактеризовано чинники впливу на розвиток вітчизняної легкої промисловості. Визначено роль держави у формуванні передумов розвитку легкої промисловості України та забезпечення міжнародної конкурентоспроможності її продукції.

Ключові слова: економічна безпека, внутрішній ринок, легка промисловість, держава, конкурентоспроможність.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрено влияние на экономическую безопасность страны наполнения внутреннего рынка продукцией легкой промышленности собственного производства. Охарактеризованы факторы влияния на развитие отечественной легкой промышленности. Определена роль государства в формировании предпосылок развития легкой промышленности Украины и обеспечения международной конкурентоспособности ее продукции.

Ключевые слова: экономическая безопасность, внутренний рынок, легкая промышленность, государство, конкурентоспособность.

ANNOTATION

The influence on the country's economic safety of filling the domestic market with light industry products of its own production is considered in the article. Factors of influencing on the development of domestic light industry are characterized. The role of the state in forming the prerequisites for the development of light industry in Ukraine and ensuring the international competitiveness of its products are determined.

Key words: economic safety, domestic market, light industry, state, competitiveness.

Постановка проблеми. Події останніх років свідчать про необхідність більше уваги приділяти економічній безпеці країни, дбати про самодостатність у забезпеченні життєво важливою продукцією. До того ж в період світових економічних криз саме розвинений внутрішній ринок країн підвищував стійкість економіки до негативного впливу зовнішнього середовища.

Первинні потреби людини забезпечують їжа та одяг. Проте легка промисловість України за роки незалежності зазнала значних втрат. За період з 1990 по 2015 роки виробництво продукції легкої промисловості скоротилось майже у 10 разів, її частка в обсягах

промислового виробництва зменшилась з 20% до 0,8% [1, с. 9].

Внутрішній ринок заповнила дешева, але не завжди якісна імпортна продукція. У 2015 році в Україні вироблялось лише 33,8% проданих текстильних та галантерейних товарів, 8,6% одягу, 3,1% взуття [2, с. 432].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва продукції легкої промисловості досліджували М.П. Войнаренко, І.М. Грищенко, А.П. Гречан, О.І. Лабурцева [1] та інші вчені. Проблеми розвитку сировинної бази текстильних підприємств досліджували О.Б. Наумов [5], Ю.М. Сафонов [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте поза увагою науковців залишаються питання впливу відновлення роботи підприємств легкої промисловості на економічну безпеку країни та ролі держави у формуванні сприятливих умов розвитку та підвищення конкурентоспроможності продукції.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування необхідності з точки зору економічної безпеки розвитку внутрішнього виробництва продукції легкої промисловості та підвищення ролі державного регулювання у формуванні передумов відновлення та розвитку легкої промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. До розвитку ринку продукції легкої промисловості власного виробництва тривалий час ставлення було досить скептичне. Вважали, що у світі достатньо виробляється тканин, одягу, взуття і можна купити все, що потрібно. Внаслідок цього ринок наповнюють дешеві та низької якості тканини, одяг, 90% яких завозяться нелегально. Водночас легка промисловість України майже знищена. Багато підприємств працюють з використанням давальницьких схем (толінгу). За цими схемами підприємства отримують сировину, а виготовлену продукцію передають замовнику для експорту. Зношеність

основних фондів та застарілі технології виробництва зумовлюють низьку конкурентоспроможність продукції вітчизняних виробників.

Проте варто враховувати, що забезпечення одягом, білизною є складовою економічної безпеки країни. Російська воєнна агресія стала підтвердженням необхідності забезпечення первинних потреб армії, населення, промисловості продукцією власного виробництва.

Сучасні технології дають змогу виготовляти тканини та одяг з бажаними властивостями. Так, нанесення на звичайну тканину мікрочастинок, які знищують бактерії, дасть змогу військовослужбовцям залишатись охайними без зміни одягу та бути захищеними від деяких хвороб. В перспективі передбачають створення лікувального одягу, а також одягу з захисними властивостями (від вірусів, ультрафіолетового випромінювання, електромагнітних хвиль тощо) [3, с. 152]. Проте існує загроза, що імпортовані тканини можуть замість лікування шкодити здоров'ю, а одяг перетвориться на різновид зброї.

В багатьох країнах світу легка промисловість, особливо текстильна, відігравала особливу роль у виведенні країни з кризового стану. Наприклад, в післявоєнні роки у Японії в процесі структурної перебудови статус ключових галузей переходив від текстильної промисловості до важкої та хімічної, а потім до машинобудування. Завдяки розвитку текстильної промисловості збільшувалась зайнятість населення, накопичувались кошти для технічного переобладнання підприємств інших галузей.

Для прогнозування ємності ринку продукції легкої промисловості можуть використовуватись нормативні методи, які дають змогу визначити верхню межу зростання з урахуванням чисельності населення. Ці методи широко використовувались за часів планової економіки у соціалістичних країнах. Для розробки прогнозів визначались раціональні норми споживання різних видів тканин окремою людиною в середньому за рік. Безумовно, на формування цих норм впливали суб'єктивні фактори. На відміну від норм споживання продуктів харчування, які відображають біологічні межі їх вживання, для товарів легкої промисловості таких граничних обсягів не існує. Тому під час обґрунтування раціональних норм спиралось на досвід минулих років, купівельний попит та інші чинники. Приклад таких норм для деяких європейських країн наведено у табл. 1.

Ступінь досягнення раціональних норм споживання враховувалась під час формування планів виробництва, обґрунтування необхідності створення нових підприємств та розвитку сировинної бази. До задоволення потреб за цими нормами було ще далеко навіть у 1990 році. Загалом в СРСР було вироблено 44,16 кв. м на одну особу (76,1% від раціональної норми), зокрема бавовняних тканин – 27,18 кв. м. (72,6% від раціональної норми); вовняних – 2,44 кв. м. (47,6%

від раціональної норми); лляних – 3,13 кв. м. (60,4% від раціональної норми); трикотажних виробів – 6,69 шт. (81,1% раціональної норми); панчішно-шкарпеткових виробів – 7,47 пар (83,0% раціональної норми) [3, с. 136].

Таблиця 1
Раціональні норми споживання текстильної продукції деяких європейських країн
[4, с. 139]

Вид продукції	СРСР	Угорщина	Польща	Чехословаччина
Тканини загалом, м. кв.	58,00	43,40	51,0	40,90
зокрема, бавовняні	37,40	28,20	32,30	23,30
Вовняні	5,12	5,40	6,10	8,50
Шовкові	10,30	4,85	9,00	6,80
Лляні	5,18	3,55	3,60	2,30
Трикотажні вироби, шт.	8,25	19,60	13,60	16,27
Панч.-шкарп. вироби, пар шт.	9,00	7,75	8,80	10,20

Тоді власне виробництво України забезпечувало лише 41,5% потреби у тканинах взагалі; у бавовняних тканинах – 29,1%; вовняних – 27,08%; шовкових – 52,9%; лляних – 36,45%; у трикотажних виробках – на 81,94%; панчішно-шкарпеткових виробках – 94,86%.

Зараз подібні розрахунки виконуються переважно для визначення мінімальних потреб та обґрунтування споживчого кошику.

Катастрофічно знизилось задоволення потреб за раціональними нормами споживання. У 2013 році виробництво загальної кількості тканин забезпечувало лише 3,6% раціональних норм споживання, бавовняних тканин – 1,3%; вовняних – 2%; трикотажних виробів – 8,4%; панчішно-шкарпеткових виробів – 18,8%. У 2015 році задоволення потреб за раціональними нормами споживання знизилось у тканинах загалом до 3,4%, бавовняних тканинах – до 0,5%, трикотажних виробках – до 3,6%; лише поліпшилось задоволення потреб у панчішно-шкарпеткових виробках – до 23,3% (розраховано за [3, с. 292; 4, с. 139]).

Однією з передумов відродження текстильного виробництва є відповідне відновлення сировинної бази.

Постачальником сировини для легкої промисловості є сільське господарство. Але посіви льону-довгунця зменшились у 86 разів (зі 172 тис. га у 1990 році до 1 тис. га у 2010 та подальшому відновленні до 2 тис. га у 2011-2013 роках). Зростання попиту на лляні вироби в Європі, відсутність власних посівів бавовни зумовлюють важливість для України відродження льонарства. Ефективність вирощування льону суттєво залежить від якості продукції (трести та соломи). На неї впливають багато чинників, серед яких слід назвати і погодні умови. Серед керованих

чинників варто виділити селекційну роботу, бо збільшення посівів льону з високими прядильними властивостями сприяє зменшенню відходів у процесі переробки та витрат праці в прядіння. Вихід волокна зі стебел складає лише 20-26%. Причому у вітчизняній лляній сировині переважають короткі волокна (65-75%). В країнах Західної Європи набагато вищий вихід довгого волокна, що зумовлюється високим рівнем механізації у сільському господарстві, досконалою технологією первинної переробки. Слід відзначити, що з лляної сировини виготовляють інші цінні продукти. Так, у насінні льону-довгунця міститься до 35-40% олії, а макуха використовується як корм для тварин. Серед відходів у процесі первинної переробки льону 60-70% становить костра, яку використовують у меблевій промисловості для виготовлення фанери [5, с. 116-117]. Відходи льону можна також використовувати у целюлозно-паперовій промисловості.

Продовжує зменшуватись також виробництво вовни, яка є для текстильної промисловості України другим за значенням видом сировини. По Україні загалом з 3 400 т у 2000 році до 2 602 т у 2014 році. Хоча у 2010 році обсяги становили 4 192 т, надалі знов мало місце падіння виробництва. Позитивними можна вважати результати лише трьох областей, які за цей період дещо збільшили обсяги виробництва: основний виробник вовни – Одеська область, на долю якого припадали у 2014 році 55% загального виробництва, – збільшив його з 1 181 т до 1 437 т; Миколаївська область – з 99 т до 124 т; Закарпатська область – зі 191 т до 205 т [6, с. 138, 288].

Вироби з вовни є найбільш гігієнічними і користуються постійним попитом. Витрати на виробництво вовняних тканин суттєво зменшуються під час використання як сировини суміші вовни з іншими натуральними або штучними чи синтетичними волокнами. Також витрати залежать від якісних показників вовни, які зумовлені породним складом овець. Тому однією з передумов підвищення ефективності виробництва вовни та конкурентоспроможності продукції з неї є формування якісного племінного складу вівчарства. Україна завдяки науковому забезпеченню селекції вівчарства має унікальні генетичні ресурси та племінну базу.

Значний вплив на якість та вартість продукції з вовни мають стадія первинної обробки вовни, витрати на транспортування сировини. Недоліком розташування підприємств первинної переробки вовни є їх відсутність на півдні України, де найбільш розвинуте вівчарство.

Проблеми підвищення ефективності виробництва вовни та продукції з неї досліджували науковці Херсонського національного технічного університету, зокрема доктор економічних наук, професор О.Б. Наумов, доктор економічних наук, професор Л.М. Наумова. Вони пропонують створити агротехнічний альянс, до складу якого за принципом вертикальної інтеграції можуть вхо-

дити сільськогосподарські підприємства усіх форм власності та особисті господарства, які виробляють сировину рослинного або тваринного походження для текстильної промисловості, підприємства первинної переробки сировини, текстильні, швейні підприємства, збутові організації [5, с. 207].

Останнім часом у промисловому розвинутих країнах зростає виробництво синтетичних волокон. Ефективність заміни натуральних волокон хімічними зумовлена не тільки зниженням витрат, але й вивільненням родючих земель під вирощування культур, які дають продукти харчування. У 70-х роках було підраховано, що для розширення сировинної бази за рахунок натуральних волокон необхідно було б задіяти у найближчі 30 років 40-50 млн. га найбільш родючих земель, які можуть забезпечити продуктами харчування 1 млрд. людей. Обсяг виробництва подібних до вовни синтетичних волокон у 85 тис. т на рік замінює вовну, яку дають 17 млн. овець. Вихідними продуктами для виробництва синтетичних волокон є нафта та газ. Тому заміна ними хімічних волокон веде до зменшення вирубки лісу [4, с. 132].

Для забезпечення розвитку легкої промисловості та підвищення її конкурентоспроможності необхідне державне регулювання процесів узгодження структури текстильного виробництва та сировинної бази, стимулювання впровадження інноваційних технологій не тільки у виробництві тканин, але й у первинній переробці сировини.

Висновки. Таким чином, забезпечення одягом, білизною є складовою економічної безпеки країни. Легка промисловість має сприяти культивуванню нової культури побуту, більш високих життєвих стандартів, надавати споживачам високоякісні модні товари, які повною мірою відповідають їх сподіванням.

Оскільки текстильна промисловість України за роки незалежності держави зазнала значних втрат, багато підприємств зруйновано, необхідно відновлювати виробництво на інноваційних засадах, використовувати більше нових видів сировини, синтетичні волокна з певними властивостями, виготовляти більше нетканіх матеріалів, передбачати і випереджати очікування споживачів у оздобленні продукції, наданні їй незвичних властивостей.

Розв'язання проблем розвитку легкої промисловості України неможливе без державного регулювання процесів оновлення її технічної бази на інноваційних засадах та формування сировинної бази. Особливої уваги потребують стимулювання вирощування льону та відродження вівчарства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Легка промисловість України: реалії та перспективи розвитку. Експертно-аналітична доповідь / колектив авторів за наук. ред. І.М. Грищенка. – К.: КНУТД, 2015. – 82 с.
2. Статистичний щорічник України за 2015 рік / за ред. І.М. Жук – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 575 с.

3. Технологічна модернізація промисловості України / за ред. Л.І. Федулової. – К.: Ін-т екон. та прогноз., 2008. – 472 с.
4. Науково-технічне прогнозування: [навчальний посібник] / [Н.С. Миколайчук, Ю.О. Джерелюк, М.М. Миколайчук]. – Херсон: ХНТУ, 2005. – 280 с.
5. Наумов О.Б. Стратегія розвитку сировинної бази текстильної промисловості / О.Б. Наумов. – Херсон: Олді-плюс, 2005. – 384 с.
6. Регіони України: статистичний збірник / за ред. І.М. Жук – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 681 с.
7. Сафонов Ю.М. Стратегія і структура: економічний стан потенціалу сировинного комплексу текстильної промисловості України / Ю.М. Сафонов // Ефективна економіка. – 2011. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=2&y=2011>